

TEZIS MAVZUSI: IQTISODIYOTNING REAL SEKTORIDA SOLIQ YUKINING KAMAYISH VA KO'PAYISH TENDENSIYALARINI ANIQLASH

Muxtorova Gulxayo Ulug'bek qizi

Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliymaktabining

Navoiy viloyat filiali bosh mutaxassisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17394800>

Kirish

Iqtisodiyotning real sektori — bu ishlab chiqarish, qurilish, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalarini o'z ichiga olgan iqtisodiy faoliyatning asosiy bazasidir. Ushbu sohalarining barqaror rivojlanishi mamlakat yalpi ichki mahsuloti (YaIM), bandlik darajasi va eksport salohiyati bilan bevosita bog'liq. Shu sababli real sektor subyektlariga tushadigan **soliq yuki** — ya'ni davlatga to'lanadigan soliqlar ulushi — muhim tahlil obyekti hisoblanadi.

Ushbu tezisda real sektorga tushadigan soliq yuki miqdori, uning o'zgarish dinamikasi, kamayish yoki ko'payishiga olib kelayotgan omillar, shuningdek, mavjud tendensiyalar tahlil qilinadi.

1. Soliq yuki tushunchasi va uning iqtisodiyotdagi o'rni

Soliq yuki — bu xo'jalik yurituvchi subyektlar (korxonalar)ning daromadlariga nisbatan soliqlar va majburiy to'lovlarning ulushini bildiradi. Soliq yukining yuqoriligi tadbirkorlik faolligini pasaytirishi, investitsiyalarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, soliq yukining optimallasuvi real sektorni rag'batlantiradi.

Formulada ifodalansa:

$$\left[\text{Soliq yuki} = \frac{\text{To'langan soliqlar summasi}}{\text{Umumiy daromad (yoki YaIM)}} \times 100\% \right]$$

2. O'zbekiston real sektorida soliq yukining o'zgarish tendensiyalari (so'nggi yillarda)

a) Soliq yukining kamayish tendensiyalari:

- **2019–2021 yillar oralig'ida** soliq islohotlari natijasida QQS stavkasi 20% dan 15% ga tushirildi.
- Yagona yer solig'i, foyda solig'i va aylanmadan olinadigan soliq stavkalari pasaytirildi.
- Qishloq xo'jaligi, IT sektori va kichik biznes uchun soliq imtiyozlari kengaytirildi.
- “Soliq yukini kamaytirish orqali iqtisodiy faollikni oshirish” tamoyili asosida yondashildi.

b) Soliq yukining oshish tendensiyalari:

- 2023–2024 yillardan boshlab ayrim tarmoqlarda soliqqa tortish bazasi kengaytirildi.
- “Yashirin iqtisodiyot”ga qarshi kurashish maqsadida nazorat kuchaytirildi.
- QQS bo'yicha elektron hisobvara-q-fakturalarning majburiy joriy etilishi kichik subyektlar uchun ma'lum darajada yukni oshirdi.
- Ayrim sanoat sohalarida aksiz va bojxona to'lovlari oshirildi.

3. Soliq yukining sektorlar kesimidagi tahlili

a) Sanoat

• Eng katta soliq yukiga ega sektor hisoblanadi. Ko'p hollarda bu sektordagi korxonalar barqaror daromadga ega bo'lgani uchun soliqqa tortish darajasi yuqori.

• Soliq yukining pasaytirilishi, ayniqsa, eksportyor korxonalar uchun raqobatbardoshlikni oshiradi.

b) Qishloq xo'jaligi

• So'nggi yillarda imtiyozli tartib saqlanmoqda.

• Yer solig'i va boshqa majburiy to'lovlar yengillashtirilgan, biroq subvensiyalar kamaygan holatlarda amaldagi soliq yuk baribir o'zgaradi.

c) Qurilish

• Bu sohada soliq yukning o'sish tendensiyasi sezilmoqda. Qurilish materiallari va xizmatlariga nisbatan soliq nazoratining kuchayishi bunga sabab bo'lmoqda.

d) Xizmat ko'rsatish sohasi (ayniqsa, savdo, transport, IT)

• Raqamlashtirish orqali soliqqa tortish bazasi kengaymoqda.

• Shu bilan birga, IT sohasida 0% darajali soliq stavkalari (imtiyozlar) qo'llanilmoqda.

4. Soliq yukining kamayishiga va ko'payishiga ta'sir qiluvchi omillar

Omillar	Kamayishga olib keladi	Ko'payishiga olib keladi
Soliq stavkalarining pasaytirilishi	✓	
Soliq bazasining kengaytirilishi		✓
Soliq imtiyozlari	✓	
Elektron soliq tizimi joriy etilishi	Raqamli yondashuv samaradorlikni oshiradi	Noformal sektorni fosh qilishi natijasida yuk oshadi
Soliq siyosatidagi barqarorlik	✓	
Byudjet taqchilligi		✓ (ko'proq tushum talab etiladi)
Inflatsiya darajasi	✓ (real soliq yuki pasayadi)	✓ (agar indeksatsiya qilinsa)

5. Xulosa va takliflar

Xulosa:

Iqtisodiyotning real sektorida soliq yukining tendensiyalari murakkab va o'zgaruvchan bo'lib, u soliq siyosati, byudjet ehtiyojlari va iqtisodiy rivojlanish strategiyasi bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston so'nggi yillarda soliq yukini kamaytirish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirishga harakat qilmoqda. Shu bilan birga, ayrim tarmoqlarda soliqqa tortishning kuchayishi kuzatilmoqda, bu esa o'z-o'zidan real sektor faoliyatiga ta'sir qiladi.

Takliflar:

1. Real sektor bo'yicha **soha va region kesimida soliq yuki monitoringini yuritish** zarur.
2. Yangi soliq siyosatini ishlab chiqishda **subyektlarning soliqqa bardoshlilik ko'rsatkichlarini hisobga olish** lozim.
3. Soliq yuki **qonunchilik orqali barqarorlashtirilsin**, ya'ni tez-tez o'zgarishlar bo'lmasligi kerak.
4. **Innovatsion faoliyat yurituvchi korxonalar uchun soliq rag'batlari kengaytirilsin.**
5. Soliq yukining pasayishi **faqat daromad kamayishiga emas**, balki iqtisodiy faollik oshishiga olib kelishiga e'tibor qaratilsin.